

Інтеграція судово-психологічних і криміналістичних знань у справах про захист прав і інтересів дітей

Тетяна Харіна

старший судовий експерт лабораторії почеркознавчих, лінгвістичних, психологічних та мистецтвознавчих досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8482-2639>, e-mail: larinatatiana111@gmail.com

На підставі аналізу судової практики розглянуто проблемні питання, пов'язані з особливостями експертних досліджень у справах про захист прав і інтересів дітей.

Ключові слова: електронний доказ; аудіо- та відеозапис; експертні дослідження; сімейні спори.

Integrating Forensic Psychological and Criminalistic Expertise in Cases Concerning the Protection of Children's Rights and Interests

Tetiana Kharina

This paper is based on an analysis of judicial practice and delves into challenges related to the specifics of conducting forensic examinations in cases concerning the protection of children's rights and interests.

Keywords: electronic evidence; audio and video recordings; expert studies; family disputes.

Згідно з чинним законодавством України «забезпечення найкращих інтересів дитини — дії та рішення, що спрямовані на задоволення індивідуальних потреб дитини відповідно до її віку, статі, стану здоров'я, особливостей розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної та етнічної належності та враховують думку дитини, якщо вона досягла такого віку і рівня розвитку, що може її висловити» [1]. Увага до забезпечення найкращих інтересів дитини та право дитини бути заслуханою та сприйнятою з усією серйозністю є одними із основних принципів Конвенції Організації Об'єднаних Націй про права дитини [2].

Європейський суд з прав людини, спираючись на міжнародні та євро-

пейські договори з прав людини, підкреслив потребу дітей в особливому захисті у зв'язку з їхньою вразливістю. Отже, кожна дитина має право на такі заходи захисту, яких потребує її статус малолітньої особи, з боку її сім'ї, суспільства і держави [3].

Удосконалення цифрових технологій обумовило збільшення кількості електронних матеріалів (аудіо- та відеозаписи, електронне листування, скріншоти та ін. в електронній формі), наданих на психологічне дослідження у справах про захист прав та інтересів дітей. Водночас у чинному Цивільному процесуальному кодексі України, Кодексі адміністративного судочинства України та інших законодавчих актах електронні докази мають таку саму силу, що й письмові

та речові докази, висновки експертів і показання свідків [4].

Законодавче закріплення електронних доказів надає додаткові можливості учасникам судового процесу захищати свої права та інтереси. У зв'язку з цим вважаємо за доцільне проаналізувати проблемні питання в цьому напрямі.

Аналіз судової практики свідчить, що однією з найпоширеніших категорій цивільних справ є сімейні спори. Такі спори є складним і тривалим процесом через:

- емоційну напруженість сімейних конфліктів, а відтак небажання сторін йти на будь-які поступки одне одному, неможливість досягти згоди з основних питань (розірвання шлюбу, виховання та місце проживання спільних дітей, розмір та порядок сплати аліментів, способи поділу майна тощо);
- недосконалість окремих норм сімейного законодавства, що призводить до формування різної судової практики застосування норм сімейного права під час розгляду аналогічних справ і багаторічних судових процесів;
- відсутність остаточно сформованої судової практики з найбільш складних питань, що виникають під час поділу майна подружжя в судовому порядку.

Окрім того, вирішення спору в судовому порядку підпорядковане чітким нормам законодавства і судової практики, а тому не враховує емоційну складову конфлікту та особливості

звичок та устоїв кожної сім'ї, які часто відіграють головну роль у формуванні позицій сторін щодо очікуваного результату [5].

Варто зазначити, що емоційна напруженість сімейних конфліктів викликана комбінуванням таких причин:

- сімейні спори виникають в умовах негативного ставлення сторін одна до одної та дуже сильних переживань. Сторони часто важко переживають розпад сім'ї або психологічну травму від ситуації, що склалася;
- кожна зі сторін хоче не лише отримати результат на свою користь, але й, з огляду на сильну образу, гнів, помститися іншій стороні та отримати матеріальну компенсацію завданої моральної шкоди від сімейного життя, що не склалося;
- кожна зі сторін знає слабкості іншої, має доступ до найпотужнішої інформації про неї;
- можливе існування матеріальної залежності сторін одна від одної, що дає більш сильній стороні додаткові засоби впливу на іншу;
- характер сімейних спорів передбачає необхідність збереження взаємозалежних тривалих відносин між сторонами спору;
- необхідність урахування інтересів дітей, а не лише бажань та інтересів батьків. До того ж іноді інтереси дітей можуть суперечити інтересам батьків [6].

Долучення до матеріалів справи аудіо- та відеозаписів та інших даних в електронній формі, на яких зафіксовано дитячо-батьківські стосунки на різних стадіях життєвого циклу сім'ї, сприятимуть більш об'єктивному розв'язанню експертних завдань щодо визначення можливостей конкретних осіб забезпечити найбільш сприятливе для розвитку дитини виховання (у справах щодо усунення перешкод у спілкуванні з дитиною та встановлення порядку участі в її вихованні).

Водночас фахівці звертають увагу на те, що електронні докази легше змінити чи підробити без залишення слідів на носіїві, ніж традиційні форми доказів. Адже зворотний бік цифрового прогресу суспільства полягає в можливості фальсифікувати будь-яку електронну інформацію від відео- та телефонних розмов до широких можливостей синтезу зображень або голосу із застосуванням методів штучного інтелекту (*deepfake*). З огляду на це, наявність будь-яких сумнівів щодо автентичності цифрового доказу вимагає фахової процесуальної перевірки. Здебільшого оцінювання цифрового доказу, з огляду на позначені та інші критерії, є завданням сучасної цифрової криміналістики із арсеналом дотичних методик. Утім певні ознаки електронних документів, що дають оцінити їх справжність, набувають суто процесуального значення як такі, що мають бути взяті до уваги безпосередньо судом під час здійснюваного оцінювання доказу [53, с. 7; 57].

Підсумовуючи зазначене вище, можна дійти висновку, що збільшен-

ня кількості аудіо- та відеозаписів та інших даних в електронній формі у справах про захист прав і інтересів дітей істотно трансформують підходи до проведення експертних досліджень цієї категорії справ. У зв'язку з цим нагальною є потреба в інтеграції судово-психологічних і криміналістичних знань у комплексному висвітленні цієї тематики в контексті сучасних потреб судово-слідчих органів, юридичних та фізичних осіб.

Перелік джерел посилання

1. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 28.08.2025).
2. Конвенція про права дитини : схвал. Генасамбл. ООН 20.11.1989 р. (зі змін. та допов.) ; ратифік. Постановою ВР України від 27.02.1991 р. № 789-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 05.08.2025).
3. Олійник А. Сучасні виклики та актуальні проблеми захисту прав та інтересів дітей у цивільних справах в умовах воєнного стану. 67 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_Zahist_ditei_voen_stan.pdf (дата звернення: 28.08.2025).
4. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147%D0%B0-19#Text> (дата звернення: 28.08.2025).
5. Бугаєць Т., Гриценко Л., Грицевич О., Журавель Т., Пархоменко П., Солодучіна Л. Звіт за результатами дослідження щодо проблемних питань розгля-

- ду справ, пов'язаних із забезпеченням права дитини на сім'ю. 2023. 98 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1fSRKHHi0pqQFrpG4hSPHmA3mvnru7kYr/view> (дата звернення: 29.08.2025).
6. Гаро Г., Зернова А., Єременко Г. та ін. Адвокат та медіація : посібник. Харків, 2022. 112 с. URL: <https://shorturl.at/CIT07> (дата звернення: 29.08.2025).
7. Глинська Н. В. Окремі аспекти дослідження цифрового доказу та оцінки з точки зору його достовірності. *Кримінальне право України періоду глобальних викликів: від воєнного стану до повоєнного відродження* : мат-ли дискус. кримін.-прав. панелі VII Харків. міжнар. юрид. форуму (Харків, 29.09.2023). Харків, 2023. 154 с.